

Tímarit um uppeldi og menntun / Icelandic Journal of Education | 33(1), 2024, 5-24
Sérít um leikskólastarf, tileinkað dr. Guðrúnu Öldu Harðardóttur leikskólakennara
GUÐRÚN ALDA HARÐARDÓTTIR | DOKTOR Í LEIKSKÓLAFRÆÐUM
<https://doi.org/10.24270/tuum.2024.33.1>

FÆÐINGARFERLI Í SJÁLFSPROTTNUM LEIK NOKKURRA STELPNA: „VIÐ VERÐUM AÐ NÁ Í SJÚKRABÍLINN! EIN STELPAN ER AÐ FÆÐA LÍTIÐ BARN!“

Tilgangur og markmið rannsóknarinnar er að skoða hvernig börn túlka og endurskapa reynslu sína og þekkingu í sjálfsprottum leik. Um er að ræða tilviksrannsókn sem fór fram í einum leikskóla á höfuðborgarsvæðinu. Rannsóknargögn voru myndbandsskráning. Leitast er við að skilja og túlka leikheim fimm fimm ára stelpna, með áherslu á kyngervi, túlkandi endursköpun, félagslega framsetningu og sameiginlegan spuna stelpnanna í leiknum. Lítið hefur verið rannsakað hvernig ung börn túlka kyngervi og endurskapa slíka þekkingu í leik og hvernig félagsleg framsetning þeirra er þar, líkt og gert er í þessari rannsókn. Niðurstöður sýna yfirgripsmikla þekkingu stelpnanna á viðfangsefninu. Þannig beittu þær mismunandi félagslegri framsetningu í leiknum, svo sem að stjórna á opinn hátt, að stjórna bak við tjöldin og beita fylgjandi framsetningu, og einnig mátti greina áherslur á kvenlæga og karllæga þætti eftir því hvaða hlutverk þær léku.

Efnisorð: kyngervi, leikskóli, sjálfsprottinn leikur, túlkandi endursköpun, sameiginlegur spuni, félagsleg framsetning

FRÆÐILEGUR BAKGRUNNUR

Rannsóknin sem hér um ræðir dregur fram dæmi um margbreytileika sjálfsprottins leiks barna í leikskóla og varpar ljósi á það hvernig börn leika þekkingu sína. Kveikjan að rannsókninni varð til við skoðun gagna um sjálfsprottinn leik fimm fimm ára stelpna í leikskóla, þar sem þær leika aðdraganda að fæðingu barns án afskipta fullorðinna. Í kjölfarið þótti áhugavert að skoða efnistöð og athafnir stelpnanna í þessum tiltekna leik. Leitast var við að skilja og túlka leikheim þeirra og þá þekkingu sem birtist þar.

Tilgangur og markmið þessarar rannsóknar er að skoða hvernig börn túlka og endurskapa reynslu sína og þekkingu í sjálfsprottum leik. Rannsóknarspurningin er: Hvernig endurskapa fimm fimm ára stelpur reynslu sína og þekkingu í sjálfsprottum leik og hvernig er framsetning þeirra í leiknum?

Fræðileg umgjörð rannsóknarinnar er byggð á kenningu Vygotsky (1967, 1978) um að félags- og menningarleg reynsla móti viðhorf og hegðun einstaklinga. Að börn móti eigin skilning gegnum reynslu og tengi þá reynslu við fyrri reynslu og viðhorf. Þetta gera þau til að geta endurskapað reynsluna, til dæmis í sjálfsprottnum leik, en í því ferli byggja börn upp samfélagslega þekkingu sína (Bruner, 1996; Corsaro, 2018; Säljö, 2014; Vygotskij/Vygotsky, 1967, 1978, 1995). Þekking verði einnig til í hópi einstaklinga, til dæmis býr hvert barn yfir sinni þekkingu og reynslu, saman endurskapa börnin reynslu sína og til verður ný þekking (Corsaro, 2018). Í rannsókninni er gengið út frá því að börn séu getumikil og þau mótist af og hafi áhrif á það umhverfi sem þau eru í (Corsaro, 2018; Dahlberg o.fl., 2007). Horft er til þess að börn tileinki sér viðamikla þekkingu úr umhverfinu sem þau túlki síðan og endurskapi, til dæmis í leik, en slíkt kallar Corsaro (2018) túlkandi endursköpun (e. interpretive reproduction) og hér er stuðst við það hugtak. Í rannsókn Þórdísar Þórðardóttur og félaga (2024) var skoðað hvernig leikskólabörn lýsa skilningi sínum á kyni og kyngervi, en í þessari rannsókn hér var skoðað hvernig þekking, til dæmis á kyngervi, birtist í tilteknum leik barna í leikskóla.

Kyngervi barna

Ástralskur rannsóknarhópur sem hefur gert yfirlitsrannsókn á rannsóknnum um kyngervi ungra barna fann aðeins 21 rannsókn sem féll að viðmiðum hans, og það bendir til þess að þörf sé á frekari rannsóknnum um efnið (King o.fl., 2021).

Rannsóknir um kyngervi barna hafa yfirleitt fjallað um ákveðna afmarkaða þætti eins og að staðalímyndir kynja séu rótgrónar í leikskólamenningu (Guðrún Alda Harðardóttir, 2014; Þórdís Þórðardóttir, 2017) og að hefðbundin kynjaskipting barna sjáist bæði í vali þeirra á félögum, leikskólasvæðum og leikjum (Browne, 2004; Østrem, 2008). Rannsóknir hafa einnig sýnt fram á þörf barna fyrir að leika mismunandi kynhlutverk (Öksnes, 2012). Þá hafa rannsóknir sýnt að stelpur séu almennt hlédrægari og háðari fullorðnum en strákar, en þeir komi fram sem ákveðnir og sjálfstæðir (Hyun og Choi, 2004; Wahlström, 2003). Samkvæmt MacNaughton (2000) leika börn það sem þeim finnst skemmtilegt og skilja sem „eðlilegt“ á þeim tíma og í þeirri menningu sem þau búa í. Í rannsókn Hjelmér (2020) kom fram kynbundið val barnanna; í sjálfsprottnum leik skiptust hóparnir yfirleitt í stelpu- og strákahópa þar sem þau léku eigið kyn. Rannsóknir Þórdísar Þórðardóttur (2012, 2015) sýna hvernig menningarlega tengd efni, eins og barnaefni í miðlum, geta fléttast inn í leik leikskólabarna. Í leiknum spegluðu þau efnið við eigin reynslu, endursköpuðu fyrri þekkingu sína og drógu ályktanir, meðal annars um kynin (Þórdís Þórðardóttir, 2017). Rannsókn Cherney og Dempsey (2010) sýndi að fimm ára börn höfðu tilhneigingu til að sýna staðalímyndir í leik og fram kom í rannsókn Þórdísar Þórðardóttur og félaga (2024) að sýn leikskólabarna á kynhlutverk var undir sterkum áhrifum ríkjandi orðræðu viðkomandi samfélags, þannig að þau töldu karla vera bjargvætti og konur umhyggjusamar.

Rannsóknir sýna einnig að félagslegt umhverfi í viðkomandi skóla hefur áhrif á kyngervi og leik barna, svo sem viðhorf fullorðinna, leikaðstaða, leikefni o.fl. (Hilliard og Liben, 2010; Hjelmér, 2020; King o.fl., 2021; Shutts o.fl., 2017; Sólveig Björg Pálsdóttir og Ingólfur Ásgeir Jóhannesson, 2022). Í rannsókn Blaise (2005) þar sem orðræðugreining var gerð meðal barna á einni leikskóladeild fannst margvísleg gagnkynhneigð orðræða. Fimm ríkjandi orðræður meðal barnanna tengdust kvenleika; að klæða sig kvenlega, líkams-

hreyfingar, förðun, fegurð og tiskuspjall. Þessar fimm kynjaorðræður vörpuðu ljósi á það hvernig börn „gera“ kyn í leikskólastarfi, svipað má greina í umfjöllun Paechter (2017). Eins og fram hefur komið eru flestar fyrri rannsóknir gerðar út frá öðru sjónarhorni en því að skoða einstaka leik eins og hér er gert.

Samkvæmt aðalnámskrá leikskóla (Miðstöð menntunar og skólalþjónustu, e.d.) er jafnrétti einn af grunnþáttum leikskólastarfs, þrátt fyrir að rannsóknir virðist vanta um það hvernig kynin yfirfæra samfélagslega þekkingu sína á hlutverkum kynja í leik, það er hvernig túlkandi endursköpun þeirra og félagsleg framsetning (e. social representations) er í sjálfsprottnum leik. Félagleg framsetning lýsir því hvernig fólk sem deilir daglegu lífi saman þróar með sér sameiginlegar hugmyndir og viðmið, og stýrir því meðal annars hvaða augum börn líta raunveruleikann. Hún birtist til dæmis í félagslegri kynvitund, barn staðsetur sig til að mynda sem stelpa eða strákur og fær skýringu frá umhverfinu sem styður þessa vitund barnsins um eigið kyn (Butler, 2004; Moscovici o.fl., 2013). Jafnvel þótt til séu fjölmargar kenningar um það hvernig félagslegt umhverfi hefur áhrif á kyngervi einstaklinga (MacNaughton, 2000) er lítið um rannsóknir á þessu sviði, eins og fyrr segir. Rannsóknin sem hér er kynnt fjallar um það hvernig stelpur endurskapa þekkingu sína í leik sem tengist fæðingu og hvernig túlkun og félagsleg framsetning þeirra er í leiknum.

Femínískt sjónarhorn var haft til hliðsjónar í rannsókninni. Stuðst er við mótunarkenningu Butler (2004) um að kyngervismótun (e. gendering) verði við gjörning, hún sé ferli sem taki ekki enda, ekki frekar en einstaklingsmótun tekur enda fyrir en lífi einstaklingsins lýkur, það er að einstaklingar eru alla ævina að „gera kyn sitt“. Hún bendir á að félagslega ráðandi norm kynja setji kynin í hlutverk sem hafi mótandi áhrif á sjálfsmynd einstaklinga. Kynslóð eftir kynslóð læri að hegða sér eftir ríkjandi normum um kynhlutverk sem verði svo inngróin bæði í samfélaginu og hjá einstaklingum að loks verði normin eðlileg en jafnframt ósýnileg. Kyngervi vísar til ríkjandi hugmynda í samfélaginu, til dæmis um merkingu þess að vera stelpa eða strákur, hvernig hegðun þeirra eigi að vera og hvernig þau eigi að líta út. (Betz, 2004; Hackett, 1995). Börn leika gjarnan kyngervi, ýmist í samræmi við eigin kyngervi eða andstætt því (Butler, 2004), en rannsóknir sýna að börn samsama sig gjarnan meira við sama kyn, til dæmis að stelpur leiki sér við aðrar stelpur í leikjum um reynsluheim kvenna, í þannig leik geti þær þróað kynímynd sína. Eitt af því sem stelpur spegla í leik eru stórir viðburðir eins og meðganga barna, brúðkaup og fæðing barns (Guðrún Alda Harðardóttir og Gyða Margrét Pétursdóttir, 2014).

Sjálfsprottinn leikur barna

Samkvæmt aðalnámskrá leikskóla (Miðstöð menntunar og skólalþjónustu, e.d.) á sjálfsprottinn leikur (e. spontaneous play) að vera meginnámsleið í leikskólastarfi. Sjálfsprottinn leikur er leikur sem leiddur er af börnum; þau ákveða sjálf hvort og hvað þau leika, skipuleggja upphaf, framvindu og lok leiksins. Hlutverkaleikur getur til dæmis verið sjálfsprottinn. Eins og fyrr segir endurskapa börn gjarnan eigin reynslu í leik (Garvey, 1990; Löfdahl, 2004) og gefa þekkingu sinni merkingu í leik (Þórdís Þórðardóttir, 2012). Þegar nokkur börn eru saman í sjálfsprottnum leik leggur hvert þeirra mismunandi þætti inn; þau túlka, skapa og spinna saman leikinn (Sara Margrét Ólafsdóttir og Svava Björg Mörk, 2024). Sawyer (2000) kallar þetta ferli sameiginlegan spuna (e. collaborative emergence)

eða söguþráð. Röð yrtra og óyrtra athafna sem flæða á milli barna skapa leikinn sem verður í raun til um leið og hann er saminn. Börn eru frá unga aldri fær um að fylgja eftir spuna og lesa í óyrta athafnir í leik (Bryndís Gunnarsdóttir og Bateman, 2022). Í þessu gagnvirka hugmyndaflæði leiks endurskapa börn saman nýja þekkingu byggða á fyrri reynslu þeirra og félagslegum áhrifum (Corsaro, 2018; Ólafur Páll Jónsson, 2010).

Í sjálfsprottnum leik barna fer einnig fram ákveðin félagsmótun (Corsaro, 2018) og börn gegna mismunandi stöðu í hverjum leik fyrir sig, en rannsóknir sýna að að minnsta kosti eitt þeirra leiðir yfirleitt leikinn (Löfdahl, 2014). Þannig sýndi rannsókn Söru Margrétar Ólafsdóttur og Jóhönnu Einarsdóttur (2017) að sum barnanna voru stjórnendur á meðan önnur voru fylgjendur.

AÐFERÐ

Til að nálgast viðfangsefnið varð eigindleg aðferð fyrir valinu, rannsóknin er ekki gerð til að alhæfa, heldur til að draga fram dæmi um margbreytileika sjálfsprottins leiks barna og varpar ljósi á það hvernig þau leika þekkingu sína. Rannsóknarsniðið er tilviksrannsókn sem er lýsandi aðferð þar sem ákveðið tilvik er skoðað í afmarkaðan tíma og í afmörkuðu rúmi (Stake, 2024). Bogdan og Biklen (2007) benda á að tilviksrannsóknir sem byggðar eru á athugunum séu vænlegur kostur þegar skólastarf er skoðað. Hér er tilvikið tiltekinn leikur barna í leikskóla, staðurinn er viðkomandi leikskóli, hópurinn er fimm stelpur og athöfnin er sjálfsprottinn leikur stelpnanna og það sem þar gerist, allt atriði sem þessi rannsókn uppfyllir.

Vettvangur rannsóknar

Rannsóknin fór fram í 120 barna leikskóla á höfuðborgarsvæðinu. Þar sem hér er mikilvægt að vitna í gögn leikskólans sem rannsóknin fór fram í telur höfundur að eðlilegast sé að tilgreina nafn skólans í tilvísunum. Hér er ekki um viðkvæm gögn að ræða, upplýsingarnar eru ekki persónugreinanlegar og ekki er greint frá því hvaða ár gagnanna var aflað. Þátttakendur voru fimm fimm ára stelpur, allar þekktust þær vel, höfðu verið saman alla sína leikskólagöngu frá tveggja ára aldri. Á hverjum morgni um klukkan níu setjast börnin á leikskóladeildinni saman með kennara og ákveða hvaða verkefni og hvaða leiksvæði verða í boði hverju sinni. Viðkomandi stelpur völdu að leika sér á svokölluðu hlutverksvæði þar sem börnin léku yfirleitt alls konar leiki, en fumlaust fóru þær strax í að leika aðdraganda að fæðingu. Ekki er ljóst hvað varð til þess að þær kusu að leika það.

Leikskólinn starfar eftir hugmyndafræði Malaguzzi (1998) í anda Reggio Emilia (Dahlberg o.fl., 2007). Megináherslur skólastarfsins lúta að því að hlusta á börn, bera virðingu fyrir skoðunum þeirra og viðurkenna að þau séu virkir þátttakendur í mótun eigin lífs. Hátt hlutfall leikskólakennara starfaði í leikskólanum, eða 47% af starfsmannahópnum en á sama tíma var landsmeðaltalið 23% (Hagstofa Íslands, e.d.-b). Í leikskólanum var einnig jafnara kynjahlutfall í starfsmannahópnum en almennt gerist, 23% voru karlkyns en landsmeðaltalið var þá um 6% (Hagstofa Íslands, e.d.-a), og leikskólastjórinn var karl. Rétt er að taka fram að samkvæmt gildandi námskrá leikskólans (Leikskólinn Aðalþing, e.d.) er ætlast til að leikskólastarfið sé skoðað með kynjafræðilegum gleraugum og þar hefur

verið unnin kynjafræðileg rannsókn um áhrif jafnara kynjahlutfalls í starfsmannahópnum á leikskólastarfið, sem sýndi örugg og sjálfstæð börn óháð kyni, sem gerðu oft kynusla (Guðrún Alda Harðardóttir o.fl., 2018). Í námskránni segir einnig að leikur eigi að gegna lykilhlutverki í leikskólastarfinu, áhersla skuli lögð á að styðja nám barna í gegnum leik á margvíslegan hátt, meðal annars með því að gefa leik nægan og samfelldan tíma og rými til að þróa hann og dýpka.

Tengsl rannsakanda við vettvang

Rannsakandi starfaði á deildinni sem stelpurnar voru á þegar rannsóknin fór fram. Rannsakandinn var því kunnugur þeim og þær honum, gagnkvæmt traust ríkti á milli þeirra að mati rannsakanda. Samkvæmt Corsaro og Molinari (2017) er mikilvægt þegar verið er að gera túlkandi (e. interpretive) rannsóknir að rannsakandi sé hluti af hópnum, þekki börnin til dæmis vel og eigi traust þeirra.

Rannsóknargögn og gagnagreining

Í leikskólanum þar sem rannsóknin fór fram voru uppeldislegar skráningar algengar og börnin vön því að kennarar væru að taka myndir og eða myndbönd. Oft báðu þau kennarana að taka myndir eða að gera það ekki og þá var hætt við að mynda, stundum skoðuðu börnin skráningarnar með kennurunum. Í þessari rannsókn var gagna aflað með myndbandsupptökum tengdum uppeldisfræðilegri skráningu rannsakanda. Uppeldisfræðileg skráning byggist meðal annars á túlkun gagna. Mennta- og menningarmálaráðuneytið (2013) bendir á að uppeldisfræðileg skráning tengist vel áherslum aðalnámskrár leikskóla (Miðstöð menntunar og skólaþjónustu, e.d.) og sé góð leið til að rýna í leikskólastarf. Uppeldisfræðileg skráning veitir börnum rödd og gerir reynslu þeirra og nám sýnilegt (Lindh og Mansikka, 2023; Mennta- og menningarmálaráðuneyti, 2013). Aðferðin er rakin til leikskólastarfs í Reggio Emilia og er nú notuð víða um heim (Lindh og Mansikka, 2023) og um leið er hún ákveðin tegund rannsókna þar sem börn og leikskólakennarar rannsaka saman en á ábyrgð þeirra fullorðnu (Malaguzzi, 1998; Moran o.fl., 2007).

Uppeldisfræðileg skráning er gjarnan framkvæmd með því að taka myndbönd og ljósmyndir (Kocher, 2004; Rinaldi, 2021). Rannsóknargögn þessarar rannsókna eru tuttugu og fjögurra mínútna myndbandskráning af fimm stelpum að leika aðdraganda að fæðingu. Eins og fyrr segir völdu þær að leika sér á hlutverkasvæði, upptakan hófst um leið og þær komu inn á svæðið, en þá var klukkan 9:20 að morgni.

Spyrou (2011) bendir á mikilvægi þess að þeir sem vinna rannsóknir með börnum átti sig á valdamun og séu varfærni í túlkun gagna. Við upptökuna lét rannsakandi lítið fyrir sér fara og leitaðist við að setja fram fjölbreyttar túlkanir, en í þetta sinn voru gögnin ekki túlkuð með viðkomandi stelpum. Við gagnagreiningu var stuðst við Denzin og Lincoln (2024) og greiningin fór fram í eftirfarandi skrefum:

- Skref 1. Rannsakandi skoðaði myndbandið með opnum hug.
- Skref 2. Rannsakandi útbjó greiningargrind með þremur dálkum; lýsing – samtal – greining. Í fyrsta dálk skráði hann lýsingar á því sem birtist í mynd, í annan dálk skrifaði hann þau samtöl sem komu fyrir á myndbandinu og í þriðja dálk setti hann fram fyrstu eigin greiningar í grófum dráttum, til dæmis: „Álfheiður hefur

leikinn og gefur munnlega skýringu fyrir hinar á því hvað hún er að gera. Hún tekur bæði stjórn á innhaldi leiksins og setur Stellu í mikilvægt hlutverk.“

- Skref 3. Rannsakandi útbjó nýja greiningargrind með fjórum dálkum: þekking – félagsleg framsetning – sameiginlegur spuni – túlkandi endursköpun, kóðaði gögnin og færði í viðeigandi dálka.
- Skref 4. Gögnin í hverjum flokki (sjá skref 3) voru sérstaklega skoðuð, til dæmis hver stelpa fyrir sig. Gögnin túlkuð og dregnar ályktanir.

Þátttakendur

Þátttakendur í leiknum voru, eins og fyrr, segir fimm fimm ára stelpur, tilbúin nöfn þeirra eru: Álfheiður, Stella, Bogga, Vilborg og Þuríður. Stelpurnar fóru saman inn í lítið herbergi sem sérstaklega er ætlað fyrir hlutverkaleiki og hófu strax að leika sér en leikurinn snerist um meðgöngu og aðdraganda að fæðingu barns. Hlutverkaskipan gekk greiðlega, Álfheiður gekk með barnið, Stella lék barnið sjálft, Bogga var læknir, Þuríður lék aðstandanda og Vilborg var til aðstoðar.

Siðferðileg atriði

Siðferðileg álitamál fylgja rannsóknum með börnum og mikilvægt er að hafa það í huga (Anna Elísa Hreiðarsdóttir og Kristín Dýrfjörð, 2019; Guðrún Kristinsdóttir og Hervör Alma Árnadóttir, 2015). Rannsakandi var inni á leiksvæði stelpnanna og tók myndband upp á síma, hann tók ekki þátt í leiknum og skipti sér ekki af honum. Á meðan upptakan fór fram beindu stelpurnar aldrei máli sínu til rannsakandans og gerðu engar athugasemdir við að hann væri að mynda þær. Þær voru vanar því að fá að mótmæla myndatökum og mótmæli þeirra voru þá virt, en eins og fyrr segir voru myndbandsskráningar hluti af daglegu starfi í leikskólanum. Stelpurnar báðu ekki um að fá að sjá upptökuna eins og þær gerðu stundum. Til að forðast persónugreinandi vísbendingar eru engar myndir birtar, nöfnunum breytt og ekki tilgreint hvaða ár þátttakendur voru í leikskólanum. Engar persónulegar eða persónugreinanlegar upplýsingar eru í þessum skrifum. Á eyðublaði sem foreldrar stelpnanna fylltu út og undirrituðu þegar þær byrjuðu í leikskólanum var spurt um leyfi til að nota uppeldisfræðilega skráningu til birtingar á opinberum vettvangi og í tengslum við fræðastörf.

NIÐURSTÖÐUR OG UMRÆÐUR

Vitað er að maðurinn er félagsvera og við lærum hvert af öðru, í leik fimm stelpna sem hér er gerð grein fyrir eru þær að vinna sameiginlega úr þekkingu sem þær hafa öðlast. Í þessum hluta er því lýst hvernig þekking stelpnanna á aðdraganda að fæðingu barns endurspeglast í leik. Hvernig þær hafa fræðst um þetta efni er ekki ljóst. Í leiknum spegla stelpurnar athafnir sem eru stór hluti af kvennaheimi, meðganga og fæðing barns er það sem kalla mætti hápunkt kvenleikans. Niðurstöðum og túlkun rannsakanda er hér fléttað saman við fræðin og í lokin eru niðurstöðurnar dregnar saman.

Barnshafandi kona og ófætt barn

Leikurinn hefst með því að Álfheiður gengur að dýnum sem hefur verið staflað upp og segir:

„Núna þarf ég að fara upp í rúm út af því að ég er með barn í maganum, það er Stella.“

Stella: [fer bakvið hurð] „Álfheiður, þú sagðir ái út af því að ég er svo mikið að ýta.“

Bogga: [gengur til Vilborgar] „Þú hringdir í lækni.“ [snýr sér að Þuríði] „Þuríður, þú ert systir hennar og það er að fara að fæðast barn [segir ákveðið] og ég er læk'nirinn.“

Túlkun rannsakanda

Löfdahl (2014) og Moscovici og félagar (2013) benda á að félagsleg framsetning barna er mismunandi í leik en í hverjum þeirra er að minnsta kosti einn stjórnandi, það getur svo breyst á milli leikja, sama barn getur til dæmis verið stjórnandi í einum leik en fylgjandi í öðrum með sömu vinum. Í leiknum er Álfheiður sú sem byrjar leikinn og leggur inn upphaf á innhaldi hans og úthlutar Stellu hlutverki, þegar hún segir: „Núna þarf ég að fara upp í rúm út af því að ég er með barn í maganum, það er Stella.“ Þegar Stella grípur hugmynd Álfheiðar og spinnur leikinn áfram hefst það sem Sawyer (2000) kallar sameiginlegan spuna, hún fer í hlutverkið og gerir sig ósýnilega með því að fara bak við hurð, slíkt nefnir Corsaro (2018) túlkandi endursköpun. Stelpurnar „gera kyn sitt“ með því að túlka og fella eigin gjörninga að kvenlægum gildum eins og Butler (2004) talar um. Álfheiður veit að ófætt barn er inni í konum og í maga kvenna, eins og orð hennar lýsa, „ég er með barn í maganum“. Einnig veit hún að barnshafandi konur þurfa að leggja sig þegar hún segir „Núna þarf ég að fara upp í rúm út af því að ég er með barn í maganum.“ Stella spinnur leikinn áfram og dregur þá ályktun að ófædda barnið sem er hún og er inni í Álfheiði hreyfi sig og þrýsti, og þegar barnið geri það geti það verið sárt fyrir Álfheiði. Þessi þekking hennar birtist í orðunum „Álfheiður, þú sagðir ái út af því að ég er svo mikið að ýta.“ Bogga dregur þá ályktun að barnshafandi kona þurfi á læk'nisaðstoð að halda og gerist sjálf læk'nir, þar tekur hún sér stjórnunarhlutverk með því að úthluta sér, Þuríði og Vilborgu hlutverkum. Þegar Bogga segir með ákveðinni röddu að hún sé læk'nirinn má velta fyrir sér hvort þar sé hún að túlka karllægt eða hreinlega að koma í veg fyrir andmæli og tilkall hinna til hlutverksins. Bogga ályktar að Álfheiður þurfi aðstandanda sér til stuðnings þegar hún segir „Þuríður, þú ert systir hennar og það er að fara að fæðast barn og ég er læk'nirinn.“ Og stjórnar áfram þegar hún segir við Vilborgu „þú hringdir í lækni“. Athyglisvert er að hér er aðeins læk'nir, hvorki ljósmóðir né hjúkrunarfræðingur, einnig að aðstandandi er systir en ekki faðir ófædda barnsins, en í íslensku samfélagi í dag eru feður yfirleitt viðstaddir fæðingu barns. Stelpurnar telja augljóslega alveg óþarft að hafa makann með í þessum leik.

Sjúkrabíll

Eftir að Bogga segir Vilborgu að hringja í lækni og hefur úthlutað Þuríði hlutverki, segir Vilborg „og ég líka“.

Bogga: [snýr sér að Þuríði] „Já, þú þurftir að hringja í Vilborgu.“

Puríður: [horfir spyrjandi á Boggu] „Hvað á ég að segja við hana?“

Bogga: [svarar Puríði] „Nei, bara í þykjustunni, svona bara.“

Puríður: [tekur kubb, hringir] „Það er barn ...“

Bogga: „Já, á að koma með sjúkrabíl eða þið komið hingað?“

Puríður: „Sjúkrabíl.“

Bogga: [stendur upp] „Ókei.“

Stella: [er enn bak við hurð og kallar] „Ég var svo mikið að ýta að þú sagðir á, á, á.“

Bogga: [kallar] „Við verðum að ná í sjúkrabílinn! Ein stelpa er að fæða lítið barn!“

Vilborg: „Fyrst fer ég að ná í símann.“

Túlkun rannsakanda

Bæði Vilborg og Puríður fara fljótt í hlutverk fylgjenda, eins og Moscovici og félagar (2013) og Sara Margrét Ólafsdóttir og Jóhanna Einarsdóttir (2017) tala um. Þær leita eftir skýrari ramma leiksins eða félagslegri framsetningu frá Boggu til að þær geti túlkað eigin og annarra gjörðir. Vilborg kallar eftir hlutverki og Puríði reynist erfitt að taka sjálfstæða ákvörðun og spyr Boggu: „Hvað á ég að segja við hana?“ Eitt augnablik fer Bogga úr leikhlutverkinu og útskýrir fyrir Vilborgu: „Nei, bara í þykjustunni, svona bara“. Bogga spinnur leikinn áfram með þeirri túlkandi endursköpun að barnshafandi kona þurfi annaðhvort að fara í sjúkrabíl á spítala til að fæða barn eða að læknir komi heim. Stella spinnur líka áfram, líkt og Corsaro (2018) og Sawyer (2000) benda á, með því að framkvæma hríðir hjá Álfheiði; það má greina þegar hún segir: „Ég var svo mikið að ýta að þú sagðir á, á, á.“ Bogga telur að sjúkrabíll þurfi að koma fljótt vegna væntanlegrar fæðingar þegar hún segir: „Við verðum að ná í sjúkrabílinn! Ein stelpa er að fæða lítið barn!“ Félagleg kynvitund stelpnanna virðist skýr í leiknum, allar staðsetja þær sig sem kvenkyns þátttakendur, sýna umhyggju og vald, en Butler (2004) tengir umhyggju við kvenlægni og vald við karllægni. Að engin þeirra velji að leika karl er áhugavert í ljósi þess að í rannsókn Þórdísar Þórðardóttur og féлага (2024) ræddu leikskólabörnin um að stundum fótbrotnaði Barbiedúkkan, þá hjálpaði karl henni með því að hringja á sjúkrabíl. Hins vegar virðist það ekki mikilvægt í huga stelpnanna hvert er kyn væntanlegs barns, en skýrt tekið fram að það sé stelpa sem sé að fara að fæða barn.

Þjolla - Píka

Sjúkrabílinn er kominn, stelpurnar styðja Álfheiði með mikilli umhyggju að gluggakistu, sem greinilega á að tákna sjúkrabíl. Bogga og Vilborg setjast í gluggakistuna, Álfheiður leggst á milli þeirra með höfuðið í fangi Vilborgar og Puríður situr með krosslagða fætur við fætur Álfheiðar.

Vilborg: [beinir orðum sínum að Puríði, bendir með hendinni á maga Álfheiðar] „Barnið þarna, þú gerði svona fyrir þjölluna.“

Stella: [sem er enn bak við hurð kallar hátt] „Álfheiður þú sagðir svo mikið ái! – ég er svo mikið að ýta.“

Bogga stendur upp og virðist sprauta Álfheiði í magann, til þess notar hún sápuþvottuflösku.

Túlkun rannsakanda

Í sjúkrabílnum magnast félagsleg framsetning Vilborgar þegar þær fjórar sitja í glugga-kistunni sem á að vera sjúkrabíll, með Álfheiði liggjandi á milli sín. Þá tekur Vilborg við sameiginlegum spuna leiksins með túlkandi endursköpun samkvæmt Corsaro (2018) þegar hún bendir á maga Álfheiðar og segir við Þuríði sem situr hinum megin við Álfheiði: „Barnið þarna, þú gerðir svona fyrir þjölluna.“ Vilborg útskýrir þarna að barnið sé í maga Álfheiðar og hún virðist búa yfir þeirri þekkingu (Corsaro, 2018; Moscovici o.fl., 2013; Sawyer, 2000) að barnið komi í gegnum þíkuna – notar orðið þjalla. Hvað Vilborg á við með að gera eitthvað fyrir þíkuna er ekki gott að vita og ekkert kemur meira fram um það í leiknum. Stella spinnur leikinn áfram og framkvæmir auknar hríðir og segir: „Álfheiður, þú sagðir svo mikið ái! – ég er svo mikið að ýta.“ Þuríður túlkar félagslega kynvitund sína til dæmis með því að sitja með krosslagða fætur, en slík líkamsstilling þykir almennt vera kvenleg. Butler (2004) tekur einmitt dæmi um að það að sitja með krosslagða fætur tákni kvenlægni og að sitja með gleiða fætur tákni karllægni. Butler bendir einnig á það hvernig kynslóð eftir kynslóð lærir hvernig maður hegðar sér eftir kynhlutverkum og það hefjist á unga aldri og að hlutverkin verði svo innbyggð bæði í samfélaginu og hjá einstaklingum að þau fari að virðast náttúruleg og eðlileg og verði þannig jafnframt ósýnileg. Bogga dregur þá ályktun að læknar sprauti konur sem eru um það bil að fara að fæða barn þegar hún tekur upp sameiginlega spunabráðinn og virðist sprauta Álfheiði í magann.

Fæðing tekur á - Umhyggja

Bogga hefur lokið við að sprauta Álfheiði og er alvarleg á svipinn, stendur upp og gengur að dýnum sem staflað er saman. Í kjölfarið standa hinar upp, einnig alvarlegar á svip, og ganga hægt, líka í átt að dýnunum. Álfheiður heldur um neðri hluta magans, horfir niður og gengur á milli Vilborgar og Þuríðar sem styðja hana.

Bogga: [er komin á undan, bendir á dýnurnar og segir ákveðið] „Setjið hana hér.“

Álfheiður: [heldur um magann, hallar höfðinu og leggst ofan á dýnustafinn].

Vilborg: „Ég þurfti að halda á henni.“

Bogga: [tekur teppi og hendir því til stelpnanna, segir ákveðið] „Ókei! Setjið teppi á hana.“

Vilborg: [lagar veski sem hún er með á öxlinni] „Bogga, við vorum bara heima, fórum svo í sjúkrabíl á sjúkrahusið.“

Þuríður: [gengur að tveimur stólum sem standa við dýnurnar, leggur höndina á annan stólinn, horfir á Boggu] „Er þetta hér hjólastóll?“

Bogga „Já.“

Túlkun rannsakanda

Túlkandi endursköpun Boggu samkvæmt Corsaro (2018) er að hlutverk læknis sé að ákveða hvað á að gera, þegar hún bendir á dýnurnar og segir ákveðin „Setjið hana hér.“ Framsetning hennar er stjórnandi bæði með orðum og hreyfingum, hún er sá sem valdið hefur. Butler (2004) bendir á að slík hegðun geti talist vera karllæg. Þegar stelpurnar sitja í gluggakistunni stendur Bogga ein upp og gengur alvarleg á svipinn í átt að dýnustafnanum, Álfheiður, Þuríður og Vilborg fara í hlutverk fylgjenda og gera slíkt hið sama, alvarlegar á svip, og fara á eftir Boggu. Þekking á að meðganga kvenna geti verið erfið birtist skýrt í framsetningu Álfheiðar þegar hún sýnir bæði með svipbrigðum og líkamshreyfingum að það tekur á að vera barnshafandi. Bogga spinnur áfram samkvæmt Sawyer (2000) með stýrandi framsetningu, líkt og þar tali sá sem valdið hefur, þegar hún kastar teppi til stelpnanna og segir ákveðið: „Ókei! Setjið teppi á hana.“ Þarna má merkja umhyggju, það örlar á kvenleika hjá Boggu. Vilborg og Þuríður spinna áfram með umhyggjusamlegri og kvenlægri framsetningu. Vilborg segir: „Ég þurfti að halda á henni,“ og Þuríður grípur til hjálpartækis fyrir örmagna konuna, segir: „Er þetta hér hjólastóll?“ Umhyggja er nokkuð sem stelpur í samfélagi okkar læra kannski umfram stráka og verður svo inngreipt að hún verður ósýnileg, eins og Butler (2004) talar um. Í leiknum endurspeglar stelpurnar orðræðuna í samfélaginu um fæðingar, en Martin (2003) bendir á að hefðbundnar frásagnir af fæðingum séu með áherslu á stofnana- og læknisfræðilegt eftirlit en minna á annars konar vald sem mótar reynslu kvenna af fæðingu.

Sónar - hríðir - fundur

Álfheiður liggur ofan á dýnunum, Bogga heldur á sápuþvottum og rennir flöskunni eftir maga Álfheiðar.

Stella: [sem enn er bakvið hurð] „Álfheiður, þú sagðir svo mikið ái að mig langaði að komast úr mallanum.“

Álfheiður: „Við verðum að taka barnið á morgun.“

Bogga: „Já.“

Álfheiður stendur upp, Þuríður tekur teppið, Álfheiður leggst aftur á dýnurnar, Þuríður breiðir teppið yfir Álfheiði og segir: „Hún varð að gera þetta til að fá ferskt loft.“

Stella: [er bak við hurð, kallar] „Álfheiður þú segist vera svo lasin.“

Álfheiður bregst ekki við ákalli Stellu, liggur um stund undir teppinu og rétt sést í andlitið á henni.

Stella: [kallar] „Mig langar að koma úr mallanum núna!“

Bogga: [stendur við gluggann, kallar] „Komið þið, það er fundur!“

Vilborg og Þuríður: [ganga til Boggu og setjast í gluggakistuna].

Stella: [kallar] „Álfheiður, þú sagðir við lækninn áður en hann fór að þú værir rosalega spennit, meiðir og meiðir þig.“

Álfheiður snýr sér að þrenningunni sem situr í gluggakistunni og segir: „Þið verðið að taka barnið úr maganum, annars leið yfir mig.“ Álfheiður lætur sig falla aftur á bak á dýnurnar. Eftir stutta stund stendur Bogga upp frá gluggakistunni og í kjölfarið gera Vilborg og Þuríður það líka, allar ganga þær til Álfheiðar sem liggur í yfirliði á dýnunum.

Túlkun rannsakanda

Túlkandi endursköpun Boggu samkvæmt Corsaro (2018) og Sawyer (2000) á hlutverki lækni heldur áfram, sápuþumpuflaskan sem áður var sprauta er nú tæki til að renna eftir maga barnshafandi konunnar – líkt og hún sé að taka sónarmynd. Stella stuðlar ötul að því að verkir og vanlíðan Álfheiðar aukist jafnt og þétt, líkt og að hríðir verði þéttari og harðari. Í leiknum þrýstir barnið og þrýstir, um skeið er jafnvel spurning hvort taka þurfi það; ef til vill eiga þær við keisaraskurð þegar Álfheiður segir: „Við verðum að taka barnið á morgun.“ Skömmu seinna er staðan orðin verulega slæm og félagsleg framsetning Álfheiðar verður afgerandi þegar hún segir: „Þið verðið að taka barnið úr maganum, annars leið yfir mig.“ Sameiginlegur spuni Boggu verður í kjölfarið að teymisfundi þegar hún kallar: „Komið þið, það er fundur!“. Fundinum lýkur þó skyndilega þegar Álfheiður hefur fallið í yfirlið í rúminu. Þarna má greina að Bogga vísar til læknisfræðilegrar ábyrgðar á ákvörðunartöku, að ábyrgðin liggir hjá læknum, sem er endurspeglun á orðræðu í samfélaginu um vald lækna eins og áður var vísað til samkvæmt Martin (2003) um læknisfræðilegt eftirlit. Bogga vísar einnig til valddreifingar með því að boða til fundar, sem gæti speglað kvenlæg gildi, hún leikur kvenlækni, en í íslensku samfélagi hefur þeim fjölgað mikið, það má segja að hér á landi sé læknaestítt ekki lengur karlastétt.

Fæðing

Álfheiður liggur í yfirliði á dýnunum.

Stella: [er enn bak við hurð] „Nú sagði hún við ykkur ...“

Álfheiður: „Þið verðið að taka barnið.“

Þuríður: „Nei, þú verður að sofa allan daginn og svo gerum við það.“

Stella: [skriður fram fyrir hurðina í átt til Álfheiðar] „Hey, Álfheiður.“

Stella leggst ofan á Álfheiði og fæðist.

Túlkun rannsakanda

Þekking og túlkandi endursköpun stelpnanna samkvæmt Corsaro (2018) um að barn geti ákveðið sjálfst hvenær það fæðist birtist í leiknum þegar Álfheiður og Stella spinna saman og reyna að hafa áhrif á ákvörðun teymisins um fæðinguna og Álfheiður segir „Þið verðið að taka barnið“ en teymið hafnar beiðninni. Í kjölfarið verður framsetning Stellu afgerandi þegar hún tekur af skarið og ákveður að fæðast án aðkomu annarra. Áhugavert er hvernig Stella tekur völdin af læknum, hér má tengja við sjálfræði kvenna yfir eigin líkama, nú eða að Stella hafi hreinlega verið orðin leið á að hanga bak við hurðina.

SAMANTEKT OG HORFT FRAM Á VIÐ

Markmið rannsóknarinnar var að gera það sýnilegt hvernig börn geta túlkað og endurskapað reynslu sína í sjálfsprottum leik. Leitast var við að svara spurningunni: Hvernig endurskapa fimm fimm ára stelpur þekkingu sína í sjálfsprottum leik og hvernig er framsetning þeirra í leiknum?

Rannsóknin sem hér hefur verið kynnt varpar ljósi á hvernig stelpurnar sem um ræðir túlka í sjálfsprottum leik eitt „kjarnaatriði kvenleikans“, það er meðgöngu og fæðingu. Í rannsókninni er byggt á kenningu Vygotskij/Vygotsky (1967, 1978, 1995) um að börn móti eigin skilning á reynslu sinni, túlki hann út frá fyrri reynslu og viðhorfum og endurskapi reynsluna, líkt og kemur fram hjá Bruner (1996) og Corsaro (2018) um að börn byggja upp samfélagslega þekkingu sína til dæmis í sjálfsprottum leik. Femínískt sjónarhorn var haft til hliðsjónar, horft til hugmynda Butler (2004) um kyngervi, að ríkjandi hugmyndir í samfélaginu um merkingu þess að vera stelpa eða strákur segi til um hvernig hegðun þeirra eigi að vera. Í leiknum endursköpuðu stelpurnar þekkingu sína á aðdraganda að fæðingu barns. Sawyer (2000) talar um sameiginlegan spuna í leik barna, að yrtar og óyrtar athafnir flæði á milli barna, þannig sé leikurinn á sama tíma saminn og leikinn. Leikur stelpnanna tók ýmsum breytingum en var ávallt tengdur leikþemanu. Stelpurnar spunnu sameiginlegan söguþráð og léku hann, hver og ein þeirra lagði mismunandi þætti inn í leikinn með túlkandi og skapandi hætti, þær mótuðu eigin skilning á reynslu sinni og túlkun. Í því gagnvirka ferli endursköpuðu þær reynslu sína og nýja þekkingu á aðdraganda að fæðingu barns.

Í leiknum notuðu stelpurnar mismunandi félagslega framsetningu eins og Moscovici og félagar (2013) benda á, sumar voru ráðandi á meðan aðrar voru fylgjandi. Bogga og Álfheiður stýrðu leiknum, Bogga á karllægan máta með því að vera sú ákveðna og sterka og Álfheiður á kvenlægan hátt með því að vera sú ljúfa og veika. Stella lék þann sem stjórnar bak við tjöldin – fjarstýrði Álfheiði. Vilborg reyndi að gera sig gildandi í leiknum án mikils árangurs, hún túlkaði kvenleika með því að bera veski á öxl. Það má segja að Þuríður geti flokkast sem fylgjandi Boggu í leiknum, þegar hún gerði sig gildandi í leiknum leitaði hún samþykkis Boggu. Þuríður túlkaði kvenleika til dæmis með því að sitja með krosslagða fætur, en Butler (2004) bendir einmitt á slíka líkamsstillingu sem túlkun á kvenleika. Þuríður túlkaði til dæmis umhyggju þegar hún velti fyrir sér að nota hjólastól fyrir fæðandi konuna. Stelpurnar þróuðu kynmynd sína, til dæmis um hluta af reynsluheimi kvenna, eins og að fæða barn. Þrátt fyrir að stelpurnar hafi í leiknum allar verið í hlutverkum kvenna má greina mun á túlkun þeirra, Bogga sýndi oft karllæga takta í leiknum en Vilborg og Þuríður sýndu hins vegar oft kvenlega takta. Þegar stelpurnar byrjuðu í leiknum fóru þær fumlaut í fæðingarleik og þegar leiknum lauk og þar með skráningu á honum hófst nýr fæðingarleikur og þá skiptu stelpurnar um hlutverk. Áhugavert hefði verið að skoða leik þeirra eftir að þær skiptu um hlutverk og sjá áhrif persónulegra eiginleika á þætti eins og umhyggju, frumkvæði o.fl.

Leikurinn sýnir að stelpurnar búa yfir yfirgripsmikilli þekkingu á fæðingu; að ófætt barn er inni í konu, barnið hreyfir sig þar og þá finnur konan fyrir hreyfingum barnsins. Þegar kemur að fæðingu barns þarf konan á lækniástoð að halda og aðstandendum sem styðja hana. Það getur verið heima fæðing eða að fara með sjúkrabíl á spítala. Verkir

(hríðir) aukist eftir því sem nær dregur fæðingu. Barn fæðist í gegnum sköp konu, læknir þarf að sprauta barnshafandi konu og renna tæki yfir magann. Fæðing barns tekur á konuna, svo mikið að hún verður jafnvel örmagna og hún þarf á umhyggju að halda frá umhverfinu. Ófætt barn getur stjórnað því hvenær það fæðist. MacNaughton (2000) bendir á að börn endurspegli gjarnan það sem þau upplifa, hvaðan stelpurnar hafa fengið upplýsingar um aðdraganda að fæðingu barns er ekki vitað, það getur verið að þær hafi fengið þær frá fullorðnum eða til dæmis frá öðrum börnum sem eiga yngri systkini. Það gæti verið að einhver móðirin eða nákomin kona hafi verið barnshafandi og þær hafi hlustað á samræður um það eða jafnvel tekið þátt í þeim. Eins og fjallað hefur verið um hér að framan benda bæði Vygotskij/Vygotsky (1967, 1978, 1995) og Corsaro (2018) á að börn mótist af því sem þau upplifa og miðli reynslu sinni sín á milli. Það má segja að saman hafi stelpurnar endurgert og mótað eigin skilning á fæðingu barns.

Einnig geta stelpurnar hafa séð þetta ferli og umgjörð fæðingar barna í bókum, sjónvarpi eða á netinu. Rannsóknir sýna að netið er einn helsti upplýsingagjafi barnshafandi kvenna (Erna Ásta Guðmundsdóttir, 2015; Lagan o.fl., 2010). Sjónvarpsþættina *One born every minute* (Channel 4, 2010–2018), sem fjalla um barnsfæðingar, er að finna á netinu, einnig voru þættirnir sýndir í íslensku sjónvarpi á árunum 2015–2016 (Menning – Sjónvarp, 2016). Þetta sjónvarpsefni er vinsælt hjá verðandi foreldrum en flokkast ekki undir barnaefni; ef til vill geta hér verið vísbendingar um að börn horfi á efni sem telst ekki vera barnaefni.

Í leiknum sem hér hefur verið skoðaður sköpuðu stelpurnar gjörning sem tengist líkamlegum þáttum sem einskorðast við konur og kynfæri, samanber umfjöllun Butler (2004) um skilgreiningu kyngervis út frá kynfærum. Einnig kemur fram í rannsókn Þórdísar Þórðardóttur og félaga (2024) að börnin sem tóku þátt í þeirri rannsókn áttu auðvelt með að tengja lesbíur við barneignir en ekki homma. Stelpurnar völdu hins vegar ekki að hafa foreldri viðstatt fæðinguna, hvorki karl né konu.

Það má segja að kynjað sjónarhorn á skólafærni sé ofið í menningu leikskólans sem rannsóknin fór fram í. Eins og greint hefur verið frá á til dæmis að skoða starfið þar með kynjafræðilegum gleraugum, og því má ætla að viðhorf þar stuðli að fjölbreytileika í félagslegri framsetningu. Einnig getur haft áhrif að sjálfsprottinn leikur fær mikið rými í skólafærni þar (Leikskólinn Aðalþing, e.d.) og börnin hafi þannig fengið tækifæri til að þróa og dýpka leik.

Í ljósi þess að fyrri rannsóknir á kyngervi ungra barna hafa að mestu beinst að því hvað leikskólakennarar og foreldrar segja um börnin og kynjaður leikur barna er oftast rannsakaður út frá sjónarhorni fullorðinna (Þórdís Þórðardóttir o.fl., 2024) er vert að fjölga rannsóknum eins og þeirri sem hér hefur verið kynnt; að fylgast náið með leik barna líkt og hér hefur verið gert. Einnig hefur leikur oftast verið rannsakaður út frá sjónarhorni fullorðinna en minna er um rannsóknir á sjálfsprottum leik sem þessum. Fáar rannsóknir skoða sjálfsprottinn leik leikskólábarna nákvæmlega, hvernig börn túlka og endurskapa þekkingu sína í sjálfsprottum leik og hvernig félagsleg framsetning þeirra er í einstökum leik út frá kynjafræðilegu sjónarhorni. Það má segja að hér hafi sjónum verið beint að því hvernig börnin „gerðu“ kyn í einum sjálfsprottum leik sínum.

Höfundur telur að rannsóknin sé vel til þess fallin að auka umræðu um gildi og margbreytileika sjálfsprottins leiks, til dæmis út frá kynjafræðilegu sjónarhorni. Rannsóknin er

einnig dæmi um það hvernig leikskólakennarar geta rýnt í leik barna til að vinna áfram með það sem þar birtist. Að skoða sjálfsprottinn leik barna á þennan hátt getur varpað ljósi á fleiri þætti í leikskólalastarfinu. Hvernig eru samskipti stelpnanna í daglegu starfi og í leik með öðrum börnum? Eru þær Bogga og Álfheiður til dæmis almennt í hlutverki þess sem stjórnar eða fer það eftir því við hvern þær leika sér? Hvernig gengur Vilborgu og Þuríði almennt að taka þátt í leik með öðrum börnum? Rannsóknin gefur einnig áhuga-verða sýn inn í þekkingu barna sem getur verið dulin þeim fullorðnu en birtist oft í leik þeirra og samskiptum innan leikskólans.

Í ljósi rannsóknar Reddington (2023) þar sem fram kom að feður reyndust óánægðir ef synir þeirra sýndu merki um kvenleika er mikilvægt að innan leikskóla sé markviss og samfelld umfjöllun um fjölbreytileika kynja fyrir börnin (Anna Elísa Hreiðarsdóttir, 2018). Eins og fram hefur komið hefur kynjaður leikur barna oftast verið rannsakaður út frá sjónarhorni fullorðinna. Áhugavert væri að kanna túlkun barnanna sjálfra á leik, að þau túlki til dæmis skráningar á leik þeirra.

HEIMILDIR

- Anna Elísa Hreiðarsdóttir. (2018). Ævintýralegt jafnrétti. Netla – *Veftímarit um uppeldi og menntun*. <https://doi.org/10.24270/netla.2018.4>
- Anna Elísa Hreiðarsdóttir og Kristín Dýrfjörð. (2019). Mat leikskólakennara á þátttöku í tilviksrannsókn. *Sérrit Netlu 2019 – Menntun barna í leikskóla og á yngsta stigi í grunnskóla*. <https://doi.org/10.24270/serritnetla.2019.34>
- Betz, N. E. (2004). Contributions of self-efficacy theory to career counseling: A personal perspective. *The Career Development Quarterly*, 52(4), 340–353. <https://doi.org/10.1002/j.2161-0045.2004.tb00950.x>
- Blaise, M. (2005). A feminist poststructuralist study of children ‘doing’ gender in an urban kindergarten classroom. *Early Childhood Research Quarterly*, 20(1), 85–108. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2005.01.002>
- Bogdan, R. C. og Biklen, S. K. (2007). *Qualitative research for education: An introduction to theories and methods*. Allyn & Bacon.
- Browne, N. (2004). *Gender equity in the early years*. Open University Press.
- Bruner, J. (1996). *The culture of education*. Harvard University Press.
- Bryndís Gunnarsdóttir og Bateman, A. (2022). Initiating interactions in the toddler peer group: Embodied conversation starters. *Research on Children and Social Interaction*, 6(1), 5–29. <https://doi.org/10.1558/rcsi.22739>
- Butler, J. (2004). *Undoing gender*. Routledge.
- Channel 4. (2010–2018). *One born every minute* [sjónvarpsþáttaröð]. <https://www.youtube.com/c/oneborneveryminute>
- Cherney, I. D. og Dempsey, J. (2010). Young children’s classification, stereotyping and play behaviour for gender neutral and ambiguous toys. *Educational Psychology*, 30(6), 651–669. <https://doi.org/10.1080/01443410.2010.498416>
- Corsaro, W. A. (2018). *The sociology of childhood* (5. útgáfa). Sage.

- Corsaro, W. A. og Molinari, L. (2017). Entering and observing in children's worlds: A reflection on a longitudinal ethnography of early education in Italy. Í P. Christensen og A. James (ritstjórar), *Research with children: Perspectives and practices* (3. útgáfa, bls. 11–30). Routledge.
- Dahlberg, G., Moss, P. og Pence, A. (2007). *Beyond quality in early childhood education and care: Postmodern perspectives* (2. útgáfa). Falmer Press.
- Denzin, N. K. og Lincoln, Y. S. (ritstjórar). (2024). *The SAGE handbook of qualitative research* (6. útgáfa). Sage.
- Erna Ásta Guðmundsdóttir. (2015). „Að leita sér upplýsinga er mikilvægur þáttur í undirbúningi fyrir móðurhlutverkid“: *Upplýsingahegðun barnshafandi kvenna* [meistararitgerð, Háskóli Íslands]. Skemman. <https://hdl.handle.net/1946/20207>
- Garvey, C. (1990). *Play*. Harvard University Press.
- Guðrún Alda Harðardóttir. (2014). *Námstækifæri barna í leikskóla: Tækifæri leikskólabarna til þátttöku og áhrifa á leikskólanám sitt* [doktorsritgerð, Háskóli Íslands]. Skemman. <http://hdl.handle.net/1946/23124>
- Guðrún Alda Harðardóttir og Gyða Margrét Pétursdóttir. (2014). Gendering in one Icelandic preschool. *Nordisk barnehageforskning*, 7(9), 1–14. <https://doi.org/10.7577/nbf.681>
- Guðrún Alda Harðardóttir, Hörður Svavarsson og Elín Guðrún Pálsdóttir. (2018). *Rannsókn um áhrif jafnara kynjahlutfalls í starfsmannahópnum á leikskólastarfið*. Aðalþing. <https://www.adalthing.is/static/files/Kynjarannsókn/áhrif-jafnara-kynjahlutfalls.pdf>
- Guðrún Kristinsdóttir og Hervör Alma Árnadóttir. (2015). Hliðvörður – hvert er hlutverk þitt? Þátttaka barna í rannsóknnum. *Netla – Vef tímarit um uppeldi og menntun*. <http://netla.hi.is/greinar/2015/ryn/002.pdf>
- Hackett, G. (1995). *Self-efficacy in career choice and development*. Í A. Bandura (ritstjóri). *Self-efficacy in changing societies* (bls. 232–258). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511527692>
- Hagstofa Íslands. (e.d.-a). *Starfsfólk í leikskólum eftir kyni, starfssviðum og rekstraraðilum 1998–2022*. https://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__skolamal__1_leikskolastig__1_IsStarfsfolk/SKO01300.px/?rxid=3f790a21-f730-40c2-a690-e5ee32a09381
- Hagstofa Íslands. (e.d.-b). *Starfsfólk í leikskólum eftir menntun 1998–2022*. https://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__skolamal__1_leikskolastig__1_IsStarfsfolk/SKO01303.px
- Hilliard, L. J. og Liben, L. S. (2010). Differing levels of gender salience in preschool classrooms: Effects on children's gender attitudes and intergroup bias. *Child Development*, 81(6), 1787–1798. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01510.x>
- Hjelmér, C. (2020). Free play, free choices? – Influence and construction of gender in preschools in different local contexts. *Education Inquiry*, 11(2), 144–158. <https://doi.org/10.1080/20004508.2020.1724585>
- Hyun, E. og Choi, D. H. (2004). Examination of young children's gender-doing and gender-bending in their play dynamics: A cross-cultural exploration. *International Journal of Early Childhood*, 36, 49–64. <https://doi.org/10.1007/BF03165940>

- King, T. L., Scovelle, A. J., Meehl, A., Milner, A. J. og Priest, N. (2021). Gender stereotypes and biases in early childhood: A systematic review. *Australasian Journal of Early Childhood*, 46(2), 112–125. <https://doi.org/10.1177/1836939121999849>
- Kocher, L. (2004). The disposition to document: Portraits of practice. *Canadian Childhood*, 29(1), 23–31. <https://journals.uvic.ca/index.php/jcs/article/view/17479>
- Lagan, B., Sinclair, M. og Kernohan, W. (2010). Internet use in pregnancy informs women’s decision making: A web-based survey. *Birth*, 37(2), 106–115. <https://doi.org/10.1111/j.1523-536X.2010.00390.x>
- Leikskólinn Aðalþing. (e.d.). *Námskrá Aðalþings*. <https://www.adalthing.is/is/namskra>
- Lindh, C. og Mansikka, J. E. (2023). Adoption of pedagogical documentation in Finnish ECEC settings. *Early Childhood Education Journal*, 51, 393–405. <https://doi.org/10.1007/s10643-022-01321-6>
- Löfdahl, A. (2004). Lek om liv och död. *Barn – forskning om barn og barndom i Norden*, 22(3), 33–44. <https://doi.org/10.5324/barn.v22i3.4499>
- Löfdahl, A. (2014). *Kamratkulturer i förskolan: En lek på andras villkor*. Liber.
- MacNaughton, G. (2000). *Rethinking gender in early childhood education*. Sage.
- Malaguzzi, L. (1998). Barnets – pedagogernas – föräldrarnas rättigheter. *Modern Barndom*, 5, 14–15. <https://www.reggioemilia.se/litteratur/modern-barndom/modern-barndom/modern-barndom-nr-5-1998/>
- Martin, K. A. (2003). Giving birth like a girl. *Gender & Society*, 17(1), 54–72. <https://doi.org/10.1177/0891243202238978>
- Menning – Sjóvarp. (2016, 5.–7. janúar). *DV vikublað*, bls. 28. <https://timarit.is/page/6822654#page/n31/mode/2up>
- Miðstöð menntunar og skólaþjónustu. (e.d.). *Aðalnámskrá leikskóla*. <https://adalnamskra.is/adalnamskra-leikskola>
- Mennta- og menningarmálaráðuneyti. (2013). *Þemahefti um námsmat í leikskólum*.
- Moran, M., Desrochers, L. og Cavicchi, N. (2007). Progettazione and documentation as sociocultural activities: Changing communities of practice. *Theory Into Practice*, 46(1), 81–90. <https://doi.org/10.1080/00405840709336552>
- Moscovici, S., Jovchelovitch, S. og Wagoner, B. (ritstjórar). (2013). *Development as a social process: Contributions of Gerard Duveen*. Routledge.
- Ólafur Páll Jónsson. (2010). Leikur, list og merking. *Hugur*, 22(1), 58–71. <https://timarit.is/page/5696358#page/n59/mode/2up>
- Paechter, C. (2017). Young children, gender and the heterosexual matrix. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 38(2), 277–291. <https://doi.org/10.1080/01596306.2015.1105785>
- Reddington, S. (2023). Early childhood educators reflect on their conversations with parents about children’s diverse gender expression. *Brock Education Journal*, 32(2), 9–28. <https://doi.org/10.26522/brocked.v32i2.976>
- Rinaldi, C. (2021). *In dialogue with Reggio Emilia: Listening, researching and learning* (2. útgáfa). Routledge.
- Sara Margrét Ólafsdóttir og Jóhanna Einarsdóttir. (2017). „Þeir vilja ekki leika, bara tala saman“: Sýn barna á hlutverk fullorðinna í leik. *Sérrit Netlu 2017 – Innsýn í leikskólastarf*. http://netla.hi.is/serrit/2017/innsyn_leikskolastarf/002.pdf

- Sara Margrét Ólafsdóttir og Svava Björg Mörk (ritstjórar). (2024). *Handbók um leik barna í leikskólum*. Menntamálastofnun. https://vefir.mms.is/flettibaekur/handbok_um_leikinn/
- Sawyer, R. K. (2000). Improvisational cultures: Collaborative emergence and creativity in improvisation. *Mind, Culture, and Activity*, 7(3), 180–185. https://doi.org/10.1207/S15327884MCA0703_05
- Säljö, R. (2014). *Lärande i praktiken: Ett sociokulturellt perspektiv*. Studentlitteratur.
- Shutts, K., Kenward, B., Falk, H., Ivegran, A. og Fawcett, C. (2017). Early preschool environments and gender: Effects of gender pedagogy in Sweden. *Journal of Experimental Child Psychology*, 162, 1–17. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2017.04.014>
- Sólveig Björg Pálsdóttir og Ingólfur Ásgeir Jóhannesson. (2022). „Drasl sem gull“: Áhersla leikskóla á opinn efnivið og val barna á leikjum í kynjafræðilegu ljósi. *Tímarit um uppeldi og menntun*, 31(2), 87–104. <https://doi.org/10.24270/tuuum.2022.31.10>
- Spyrou, S. (2011). The limits of children’s voice: From authenticity to critical, reflective representation. *Childhood*, 18(2), 151–165. <https://doi.org/10.1177/0907568210387834>
- Stake, R. E. (2024). Qualitative case studies. Í N. K. Denzin og Y. S. Lincoln (ritstjórar), *The SAGE handbook of qualitative research* (bls. 1754-1802, 6. útgáfa). Sage. [rafbók].
- Vygotskij, L. S. (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Daidalos.
- Vygotsky, L. S. (1967). Play and its role in the mental development of the child. *Soviet Psychology*, 5(3), 6–18. <https://doi.org/10.2753/RPO1061-040505036>
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
- Wahlström, K. (2003). *Flickor, pojkar och pedagoger: Jämställdhetspedagogik i praktiken*. Sveriges Utbildningsradio.
- Þórdís Þórðardóttir. (2012). Að læra til telpu og drengs: Kynjaðir lærdómar í leikskóla. *Ráðstefnurit Netlu – Menntakvika 2012*. <https://netla.hi.is/serrit/2012/menntakvika2012/016.pdf>
- Þórdís Þórðardóttir. (2015). Virðingarsess leikskólabarna: Þekking á barnaefni, kynjun og lagskipting í tveimur leikskólum. *Netla – Veftímarit um uppeldi og menntun*. <https://netla.hi.is/greinar/2015/ryn/001.pdf>
- Þórdís Þórðardóttir. (2017). Communication and respectability in two Reykjavik pre-schools: The role of children’s literature and popular culture in peer-group stratification. Í A. Hellman og K. Lauritsen (ritstjórar), *Diversity and social justice in early childhood education* (bls. 63–91). Cambridge Scholar Publishing.
- Þórdís Þórðardóttir, Kristín Karlsdóttir og Annadís Greta Rúdólfsdóttir. (2024). Young children’s expression of gender and sexuality a multimodal research method. *Early Years* (rafræn birting). <https://doi.org/10.1080/09575146.2024.2343720>
- Öksnes, M. (2012). *Legens flertydighed: Börns leg i en institutionaliseret barndom*. Hans Reitzels Forlag.
- Østrem, S. (2008). *Barns subjektivitet og likeverd: Et bidrag til en diskusjon om barnehagens pedagogiske innhold og etiske forankring*. [doktorsritgerð]. Universitetet i Oslo.

Greinin barst tímaritinu 21. apríl 2024 og var samþykkt til birtingar 15. ágúst 2024.

UM HÖFUND

Guðrún Alda Harðardóttir (gudrunalda@sigalda.is) lauk doktorsprófi 2014 frá Háskóla Íslands og M.Ed.-prófi 1998, leikskólakennaranámi 1985 og námi í fræðslustjórnun 1992. Guðrún Alda hefur starfað sem leikskólastjóri, leikskólaráðgjafi, pedagógista, formaður Félags leikskólakennara og dósent við Háskólann á Akureyri. Hún hefur setið í opinberum nefndum í Svíþjóð, Noregi og á vegum menntamálaráðuneytisins. Guðrún Alda rak leikskólann Aðalþing árin 2009–2022. Rannsóknir hennar hafa einkum fjallað um leikskólastarf, námstækifæri barna, valdeflingu barna, kyngervi barna og leikskólastarf í anda Reggio Emilia.

BIRTH PROCESS IN SPONTANEOUS PLAY OF SOME GIRLS: “We have to call the ambulance! One of the girls is giving birth to a baby!”

ABSTRACT

The purpose and goal of the case study is to shed light on how children can interpret and recreate their experiences and knowledge in spontaneous play. The research question: How do five girls, at the age of five, recreate their experiences and knowledge in spontaneous play, and how is their representation in the play?

The paper presents the findings of a study that delves into the intricate nature of children’s spontaneous play in a preschool setting, with a specific focus on how children articulate and express their knowledge through play. The investigation focuses on a group of five-year-old girls engaged in spontaneous play on the point of a significant event—the impending birth of a child. The paper attempts to comprehend and interpret the content and activities of the girls’ play world. The research was conducted in a preschool located in the capital area.

According to the Icelandic national curriculum for preschools (Miðstöð menntunar og skólalþjónustu, n.d.), spontaneous play should be the main learning method in preschool activities, and equality should be one of the basic aspects of preschool work. Despite that, research appears to be lacking on how the genders communicate their social knowledge of gender roles in play; that is, how their interpretive re-creation and social representation is expressed in spontaneous play.

The study assumed that children are capable and that they are shaped by and influenced by their environment (Corsaro, 2018; Dahlberg et al. 2007). Children are expected to acquire extensive knowledge from the environment which they then interpret and reproduce, for example in play, this is what Corsaro (2018) calls interpretive reproduction; this term is used here.

The study is grounded in socio-cultural theory, with a particular emphasis on gender dynamics, interpretive reproduction, and the social representations manifested by the

participating girls during play. Additionally, the term “collaborative emergence” is introduced as a theoretical construct to enhance the analysis and discussion of the research outcome.

The theoretical perspective taken into account in the study is a feminist perspective. Here, we look at the ideas of Butler (2004) on the concept of gender identity, which states that the socially dominant gender norm places the genders in a role that has a formative effect on the identity of individuals. Gender identity refers to the prevailing ideas in society about what it means to be a girl or a boy; for example, how they should behave and how they should look. (Betz, 2004; Hackett, 1995). Children often play gender, either according to their own gender identity or against it (Butler, 2004). However, research shows that children tend to identify more with the same gender, for example, girls play with other girls about the world of women’s experiences, and in such play, they can develop their gender identity. One of the things that girls mirror in play is big events such as weddings, and the birth of a child (Guðrún Alda Harðardóttir og Gyða Margrét Pétursdóttir, 2014).

In the play, the girls created a performance relating to physical aspects limited to women and genitals, cf. Butler (2004). A study by Þórdís Þórðardóttir et al. (2024) also shows that the children who took part in that study found it easy to associate lesbians with having children, but not gays. However, the girls chose not to have a parent present at the birth, neither male nor female.

The play shows that the girls have extensive knowledge of childbirth; an unborn child is inside a woman, and the child moves there, and then the woman feels the baby’s movements. When it comes to the birth of a child, the woman needs medical assistance and relatives who support her. It can be a home birth or taking an ambulance to the hospital. Pain (contractions) increases as the birth draws closer. A baby is born through a woman’s vagina. The birth of a child is difficult for the woman, so much so that she even becomes exhausted and needs care from the environment. An unborn baby can control when it is born.

The author believes the study is well suited to enhancing the discussion on the value and complexity of spontaneous play; for example, from a gender perspective. The study also shows how preschool teachers can examine children’s play to continue working with them. Examining children’s spontaneous play in this way can shed light on more aspects of preschool activities. How do the girls communicate during daily work and play with other children? For example, are Bogga and Álfheiður generally in the role of the person in care, or does it depend on who they play with? How do Vilborg and Þuríður generally manage to participate in play with other children? The study also provides an interesting insight into children’s knowledge that is often hidden from adults but often appears in children’s play and their interactions within the preschool.

Keywords: gender, preschool, spontaneous play, interpretive reproduction, collaborative emergence, social representations

ABOUT THE AUTHOR / AUTHORS

Guðrún Alda Harðardóttir (gudrunalda@sigalda.is) completed a PhD at the University of Iceland in 2014, an M.Ed in 1998, a preschool teacher education in 1985 and a degree in school leadership in 1992. Guðrún Alda has worked as a preschool principal, counsellor, pedagogista, preschool teachers' union chairman and associate professor at the University of Akureyri. She has sat on public committees in Sweden, Norway and on behalf of the Ministry of Education. Guðrún Alda ran the preschool Aðalþing 2009–2022. Her research has mainly focused on preschool, children's learning opportunities, empowerment, gendering, and Reggio Emilia pedagogy.